

Mieke de Haan & Maurice de Greef
Vrije Universiteit Brussel
Contact: mjdehaan@gmail.com
maurice.de.greef@vub.be

Portfolio als exameninstrument Nederlands voor volwassenen: het kan!

1. Inleiding

Vaak wordt het vak Nederlands in de volwasseneneducatie geëxamineerd op basis van een schriftelijke, summatieve toets. Maar is dat wel een passende werkwijze voor volwassenen die korter opgeleid zijn? Daar kunnen vraagtekens bij gezet worden. Via het examineren van het vak wil men inzichtelijk maken of men de taal beheerst. Hierbij gaat het om de vraag of men beter kan lezen, schrijven, luisteren, spreken en gesprekken voeren in de privé- en werksituatie. Het is de vraag of dat via die vorm van examineren duidelijk wordt. En dan nog los van de spanning die zo'n examen voor de deelnemer teweegbrengt. En eigenlijk is het de vraag of de huidige vorm van examineren in het mbo wel zo passend is. Het gaat om de taalbeheersing en niet om het sec 'afoetsen' van de vaardigheden op één enkel tijdstip. De UNESCO Leerstoel Volwasseneneducatie heeft op basis van de Europese en Nederlandse richtlijnen voor taal op de vijf domeinen een portfolio ontwikkeld, dat ingezet kan worden om het Nederlands onder volwassenen te examineren. Dit geeft een beter beeld of de deelnemers de Nederlandse taal uiteindelijk beheersen en kunnen toepassen in de situaties waarvoor men de taal aanleert.

2. Drie succesvolle vormen van leren voor volwassenen: het PEP-model

Volwassenen gaan leren, omdat ze hun kennis en vaardigheden willen 'oppeppen'. Ze willen een betere plek in de samenleving en op de arbeidsmarkt krijgen. Om de 'oppepper' succesvol te laten zijn, moet een leertraject voor volwassenen uit een mix van drie leervormen bestaan: 'Persoonsgericht leren', 'Ervaringsgericht leren' en 'Praktijkgericht leren'.

Persoonsgericht leren bevordert het leersucces, omdat de docent afstemt op de behoeften, mogelijkheden en leefsituatie van de deelnemer. Het gaat dus om aansluiting bij gediagnosticeerde behoeften van deelnemers. Een expliciete link met taalmomenten

in het dagelijks leven van de deelnemers kan voor leerwinst zorgen (Benseman e.a. 2005). Dit bevordert ook de motivatie. Zo blijken NT2-deelnemers bijvoorbeeld gemotiveerder om een taak te volbrengen als die gerelateerd is aan persoonlijke thema's zoals menselijke relaties, uitdagingen in het leven en persoonlijke groei (Cooke 2006).

Ervaringsgericht leren zorgt voor voldoende oefenmomenten en het is hier van belang dat er authentieke leermaterialen en -activiteiten worden ingezet. Zo kan bijvoorbeeld het buitenschools taalcontact het leersucces bevorderen. Voor zowel NT1- als NT2-deelnemers moet meer tijd worden besteed aan de communicatieve kant van de taal, waarbij de deelnemer en zijn of haar beheersingsniveau centraal staan (Dalton-Puffer 2019). Deelnemers hebben dan baat bij alledaagse contacten. Het is belangrijk dat deelnemers lang oefenen in veel verschillende contexten met uitdagende oefenkansen (De Paepe e.a. 2019). Ook moeten de leeractiviteiten zelf ervaringsgericht zijn en moet er voldoende interactie met andere deelnemers zijn. Onderzoek laat zien dat met name coöperatief leren, *Team Based Learning*, de *Flipped Classroom* en de *Total Physical Response* ervoor kunnen zorgen dat het leersucces wordt bevorderd.

Praktijkgericht leren zorgt voor leersucces als de praktijk van de deelnemer centraal staat. Onderzoek onder 995 volwassen deelnemers aan trajecten basisvaardigheden bevestigt dat het toepassen van het geleerde in de eigen praktijk één van de meest belangrijke factoren voor leersucces is (Lupi e.a. 2010). Omdat de focus binnen de les veelal gericht is op het aanleren van grammatica is er vaak een mismatch met het leerdoel van de deelnemer. Daardoor wordt de transfer naar situaties buiten de les bemoeilijkt (Currie & Cray 2004). De transfereffecten zijn dan ook beter als de docent aan de volwassen taalleerders laat zien wat de relevantie voor hun dagelijks leven is en hoe ze het geleerde daar kunnen toepassen.

Het leren van volwassenen is dus succesvol als het PEP-model wordt toegepast: Persoonsgericht – Ervaringsgericht – Praktijkgericht.

3. Holistische kijk op leren vraagt om andere vorm van toetsing: portfolio

Uit het PEP-model blijkt dat volwassenen vooral de taal leren om deze in de praktijk te kunnen toepassen, zowel in de privé- als werksituatie. Ze moeten de taal dus vooral kunnen beheersen. Voor de meeste deelnemers is dat ook de reden dat ze op latere leeftijd het Nederlands beter willen beheersen. Het sec op een eenmalig moment 'afoetsen' of men de verschillende afzonderlijke domeinen beheerst, is dan niet passend. Men moet instructies op de werkvloer kunnen lezen, een bericht kunnen schrijven aan de docent van de kinderen, een gesprek kunnen voeren met de huisarts, naar teamleden kunnen luisteren en op sommige momenten iets in het openbaar (durven) zeggen. Het gaat dus om de beheersing van deze vijf deelvaardigheden van het Nederlands. Je daar op verschillende manieren in kunnen uiten, staat centraal.

Om de beheersing in kaart te kunnen brengen, is een portfolio Nederlands op het niveau 1F en 2F wenselijk. Hiermee kan de deelnemer bewijzen verzamelen om aan te tonen dat hij of zij de deelvaardigheden van de taal echt beheerst en de taal ook in de praktijk kan toepassen. Dat wordt niet duidelijk door sec een summatieve toets of een Centraal Examen op één van de deelgebieden.

4. Visie Examenportfolio Nederlands 1F en 2F Volwasseneneducatie

Het portfolio dat door de UNESCO Leerstoel Volwasseneneducatie is ontwikkeld is een examenportfolio. Naast dat het portfolio inzichtelijk maakt of de deelnemer de vijf deelvaardigheden afzonderlijk beheerst, kan de deelnemer ook zelf bepalen wanneer hij of zij klaar is om voor een bepaalde vaardigheid één of meerdere examenopdrachten te maken (Van Diggele e.a. 2025a). Daarnaast zijn de opdrachten passend bij de verschillende contexten waarin volwassenen leven en werken, en kan de deelnemer de opdrachten kiezen die bij zijn of haar leefwereld passen. Deze keuze is niet van invloed op de validiteit, betrouwbaarheid of moeilijkheidsgraad, omdat de opdrachten allemaal tot eenzelfde eindterm binnen een vaardigheid behoren en aan een aantal eisen voldoen (Van Diggele e.a. 2025a). Er zijn zes uitgangspunten die centraal staan bij het examenportfolio, te weten: (1) keuze voor een context die gelieerd is aan een privé- of werksituatie, (2) gelijkwaardigheid van de opdrachten gezien tijd, lengte, weging, cesuur en eindtermen, (3) uniformiteit in beoordelingscriteria, (4) gelieerd aan niveau 1F of 2F, (5) per vaardigheidsexamen meerdere opdrachten met een cesuur en vaste scoretabel en (6) gestandaardiseerde opdrachten bestaande uit instructie, vragen en een antwoord- en scoremodel (Van Diggele e.a. 2025a). De deelnemers zullen dus (deels op eigen keuze) per vaardigheid geëxamineerd kunnen worden aan de hand van een aantal opdrachten met dezelfde richtlijnen die vergelijkbaar zijn met de praktijksituaties in het dagelijks leven. Via het PEP-model hebben de deelnemers zich de verschillende vaardigheden eigen kunnen maken. De opdrachten waarmee ze in het examenportfolio te maken krijgen, zouden dus zo uit hun eigen leefsituatie kunnen komen.

5. Passende examinering voor volwassenen

Ook volwassenen hebben de wens om na een succesvolle deelname aan een leertraject hun diploma te kunnen behalen. Voor een groot aantal is dat een mijlpaal en een moment dat ze tijdens het initiële onderwijs waarschijnlijk weinig tot niet hebben beleefd. De examinering voor volwassenen is passend als de deelnemer een bepaalde mate van regie kan hebben, inzicht kan krijgen in wat ze wel en niet beheersen, flexibiliteit en maatwerk voorop staan en er sprake is van de inzet van passende en betrouwbare examens (Van Diggele, 2025b). Met dit examen is dat gegarandeerd. Volwassenen kunnen laten zien wat ze geleerd hebben en hoe hun taalbeheersing is.

Certiforce heeft op 7 juli 2025 – een paar dagen voor deze tekst werd geschreven – positief geoordeeld over het exameninstrument. Zij namen een steekproef van de aangeleverde materialen en onderbouwden het advies als volgt:

“Dit exameninstrument [...] is inzetbaar als kwalificerend examen binnen opleidingen waar generieke taalvaardigheid wordt getoetst op eindtermen VE. Door de heldere structuur, de keuzevrijheid in context (werk of privé) en de duidelijke instructies en beoordelingsmodellen, kan het flexibel worden ingezet binnen verschillende onderwijstrajecten en doelgroepen. Het instrument is geschikt voor centrale afname, maar ook voor gefaseerde of gedifferentieerde inzet per student, mits de vastgestelde procedures van de school worden gevolgd. Daarmee ondersteunt het een betrouwbare en transparante beoordeling van de [...]vaardigheid.”

Eindelijk kan er op een passende wijze gediplomeerd worden, waarbij men oog heeft voor de doelgroep volwassenen en men er tegelijkertijd voor zorgt dat de examinering een civiel effect heeft.

Referenties

- Benseman, J., A. Sutton & J. Lander (2005). *Working in the light of evidence, as well as aspiration. A literature review of the best available evidence about effective adult literacy, numeracy and language teaching*. Auckland, New Zealand: Ministry of Education.
- Cooke, M. (2006). “‘When I wake up I dream of electricity’: The lives, aspirations and ‘needs’ of Adult ESOL learners”. In: *Linguistics and Education*, 17, p. 56-73.
- Currie, P. & E. Cray (2004). “ESL literacy: language practice or social practice?”. In: *Journal of Second Language Writing*, 13 (2), p. 111-132.
- Dalton-Puffer, C., K.B. Boeckmann & B. Hinger (2019). “Research in language teaching and learning in Austria (2011-2017)”. In: *Language Teaching*, 52, p. 201-230.
- Diggele, J. Van, M. Tubbing, M. De Haan & M. De Greef (2025a). ‘Examenportfolio Nederlands 1F en 2F Volwasseneneducatie: Verantwoordingsdocument’. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Diggele, J. Van, M. Tubbing, M. De Haan & M. De Greef (2025b). ‘Examenportfolio Nederlands 1F en 2F Volwasseneneducatie: Visiedocument’. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Lupi, C., M. De Greef, M. Segers & D. Verté (2011). *Does adult education make a difference?* Maastricht: EDAM.

Paepe, L. De, J. De Maa & R. Teepe (2019). 'Trendanalyse: Een analyse van de trends en hiaten in het onderzoek en beleidsadvisering over de taalverwerving Nederlands als tweede taal van de afgelopen 15 jaar in Nederland en Vlaanderen'. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
